
Assistentie de essentie van het preventief systeem

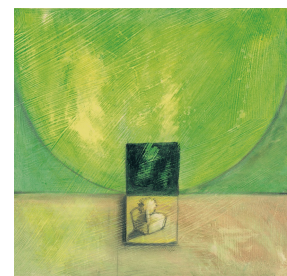
Rik Biesmans

De essentie van het preventief systeem van Don Bosco is de assistentie. Deze these vormt het uitgangspunt van dit achtergrondartikel van de hand van Rik Biesmans. Hij belicht naast het promotionele aspect van de assistentie ook het voorkomende aspect. Zijn voorbeelden beperken zich niet tot de leerkracht op de speelplaats, maar omvatten heel verschillende aspecten van het opvoedingswerk.

Overgenomen uit: LOOTS, C., MERTENS, L., *Don Bosco passie voor jongeren gisteren en vandaag*, Oud-Heverlee, Don Boscovormingscentrum, 2000, p. 69-92.

Dit artikel is een bewerking van de studie: BIESMANS, R., *Assistentie, de essentie van Don Bosco's preventief systeem in de periode 1876-1884* (Don Bosco Studies, 13) Sint-Pieters-Woluwe, Don Boscocentrale, 2000.

**samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven**

1. INLEIDING

1.1. De begrippen repressie en preventie in het maatschappelijk debat

Is het overdreven te zeggen dat de laatste tijd de begrippen of termen 'repressief' en 'preventief' om de haverklap te horen of te lezen zijn in de media? Om niet te ver terug te gaan, begin ik met de perikelen rond voedselverontreiniging. Vanzelfsprekend willen regering en administraties nieuwe crisissen in die sector voorkomen. Men vreest echter of is overtuigd dat het niet volstaat strengere wetten uit te vaardigen, met zware straffen te dreigen en degenen die toch nalatig of onvoorzichtig te werk zouden gegaan zijn of louter uit winstbejag gehandeld hebben, dan ook werkelijk ernstig te beboeten. Daarom wil men bovendien en nog directer regelmatige controles op de samenstelling van diervoeding en op het vlees in de slachthuizen. Dat zijn dan preventieve maatregelen. Het zal echter niemand ontgaan dat de factoren dreiging en afschrikking daarbij nog een heel belangrijke rol spelen: 'Pas op, want we komen. En als we iemand te pakken hebben, zal hij weten wat het kost'.

Sinds het aantreden van de laatste regering is er heel wat te doen rond het zogenaamd 'federale veiligheids- en detentieplan'. De richtlijnen van een eerste ontwerp (januari 2000) legden volgens bepaalde partijen een te zwaar accent op repressieve maatregelen. Zij wensten een duidelijker preventief beleid. Waarin dat 'preventieve' precies zal bestaan, viel voor een gewone burger tot nu toe echter niet af te leiden uit de nieuwsberichten einde mei - begin juni.

En wat werd er tijdens de voorbereiding op Euro 2000, het Europese voetbalkampioenschap, en tijdens de spelen zelf al niet geschreven en gediscussieerd over preventie! Welke maatregelen werden niet genomen om te verhinderen dat hooligans een stadion binnenraken! Dat betekent meteen dat men liever niet repressief optreedt door iedereen gewoon binnen te laten en bij de eerste de beste rel de herrieschoppers bij hun kraag te vatten en hun een fikse straf op te leggen die hen nog lang zal geheugen. De overheid verkiest 'preventief' te werk te gaan. Dat wil zeggen: het personeel dat voor de veiligheid instaat, probeert te weten te komen wie tot de risicogroepen behoort en verhindert daarna effectief dat dergelijke personen zich een toegangsticket aanschaffen. Zo kunnen die kerels in elk geval in het stadion zelf niets kwaads aanrichten. En daarbuiten? Politie en stewards moeten zo goed mogelijk opgeleid worden om de tickets te controleren, om supporters van de verschillende clubs gescheiden te houden en om aanzetten tot rellen in de kiem te smoren. Vooral die bereidheid tot hard en onverbiddelijk optreden kan licht tot repressie aanleiding geven of toch als zodanig ervaren worden. Zeker als men - zoals in Nederland te horen viel - daarbij 'lik-op-stuk behandeling' en 'onmiddellijk erop' voor ogen heeft. Wat in uitspraken van de woordvoerster in Charleroi niet minder voelbaar aanwezig was.

Van 'repressief' en 'preventief' optreden is de laatste jaren eveneens herhaaldelijk sprake in het kader van de omgang met jeugdbendes in grote steden. In die context betekent repressief dat de herrieschoppers onmiddellijk moeten worden opgepakt, veroordeeld en opgesloten, telkens wanneer er iets verkeerd loopt. Om de dreiging van de opsluiting echt te laten werken, wordt in sommige kringen de oprichting van jeugdgevangenissen in het vooruitzicht gesteld. Door die kordate aanpak hoopt men vanzelfsprekend potentiële criminelen of lichtzinnige relschoppers af te schrikken of te

ontmoedigen. Echte preventie daarentegen wordt volgens anderen pas gerealiseerd door meer blauw op straat. De opvallende aanwezigheid van politie in uniform, zo hoopt men, zal voorkomen dat ongeregelde plaatsen vinden en natuurlijk ook dat er moet gestraft worden. Al steunt ook die aanpak vooral op afschrikking (passen jullie maar goed op, of we pakken je op!), toch wordt hij door velen als menselijker, socialer, acceptabeler beschouwd en ervaren¹. Zelfs als die preventief bedoelde aanwezigheid gerealiseerd wordt in het kader van 'zero tolerance'. Preventie kan echter ook tot stand komen door meer straathoekwerkers of sociaal assistenten in te schakelen. Zij kunnen bijstand verlenen door hun beschikbaarheid, hun kennis van zaken, hun interesse, hun ondersteuning van positieve initiatieven, hun bemiddeling. Op die wijze komen zij er niet alleen toe dat de betrokken jongeren uit vrees geen wandaden begaan, maar ook dat ze zelfstandig positief handelen. Dat lijkt preventie in de ware betekenis van het woord.

In gelijkaardige zin horen we spreken over repressief en preventief optreden tegen drugshandelaars en drugsgebruikers. Heeft men het bij dat thema over waarachtige preventie, dan bedoelen sommige veldwerkers vooral dat de jongeren degelijke informatie moeten krijgen en dat er voorlichtingscampagnes voor hen dienen opgezet te worden. Dergelijke initiatieven moeten voorkomen dat jongeren, soms kinderen nog, beginnen te roken of zich met softdrugs inlaten, omdat zij inzien dat drugs voor henzelf schadelijk zijn en ook anderen nadeel kunnen berokkenen.

1.2. Preventie in de opvoeding

Nu kan het moeilijk anders of scholen en opvoedingstehuizen worden in de huidige maatschappelijke situatie eveneens geconfronteerd met vormen van geweld en criminaliteit. Gebeurtenissen in Amerika en in België hebben dat de laatste jaren op droevige en soms schokkende wijze aangetoond. Daarom spannen overheden zich in om pesten, vechtpartijen en conflicten, die uit de hand kunnen lopen, op de ene of andere wijze te verhinderen, te voorkomen. Preventie door tijdige detectie van problemen, door intensievere betrokkenheid van de ouders, door aanpassing van didactische werkvormen, door geleide werkstudie of desnoods door de opvang van risicjongeren in een specifiek internaat of dagcentrum.

Maar ook in het gewone, dagelijkse schoolleven trachten directeurs, opvoeders en leraars wanordelijkheden, schadelijk en ongewenst gedrag te voorkomen. Een schoolreglement wordt overwogen en keurig uitgeschreven en bekendgemaakt. Wie tekortkomt, wordt voorbeeldig gestraft. Maar ook op andere wijzen proberen directie en personeel ongeregelde situaties te voorkomen. De situaties zijn legio. Daarom liefst slechts een paar typische gevallen.

(1) Een concreet voorbeeld: 'In een stadspark, lijkt me een parkwachter geen overbodige luxe. Zo iemand houdt gewoon het reilen en zeilen in de gaten. En wie er rondloopt, weet: ha, we worden bekeken. Als kind kenden we de bewaker van de Kruidtuin in onze stad en ik zweer je, dat we geen enkele beschermde grasspriet vernielden, zolang het oog der wet ons in de gaten hield. En dat was zolang de tuinpoort open was en tot de duisternis inviel' (MASUI, Hilde, *Van Harte*, in *De Bond*, 23.06.2000, p.1).

Men vraagt de leerkrachten met hun leerlingen naar de klas te gaan om te voorkomen dat iemand die zich interessant wil maken, in de gauwte iets op het bord schrijft dat niet past of dat zodanig zal storen dat de les ternauwernood rustig kan beginnen. Men laat de jongeren niet toe voor of na de les zomaar de klas in en uit te lopen. Om dat doel te bereiken, zo nodig, de klaslokalen afsluiten. Op die manier wil men onder meer verhinderen dat er gestolen wordt. Ter gelegenheid van examens zal men afspreken geen boekentassen mee te brengen, geen pennenzakje, geen GSM of wat dan ook. Dat werkt natuurlijk weer preventief. Het voorkomt dat bepaalde dingen gebeuren die niet door de beugel kunnen.

Bovendien zal de directie ervoor zorgen dat voldoende leerkrachten en opvoeders aanwezig zijn, zeker als de groep examinandi heel groot is. Zij zal de betrokken personeelsleden eveneens vragen er niet bij te gaan zitten, of iets te lezen of te corrigeren, maar werkelijk aandacht te schenken aan de jongeren en aan de manier waarop zij hun examens schrijven of hun antwoorden formuleren. Leerkrachten en opvoeders die zichtbaar en attent aanwezig zijn in die heel verschillende situaties - pijnpunten zouden we ze ook mogen noemen - zullen heel wat gelegenheden om de goede gang van zaken te storen of anderen te benadelen, efficiënt verhinderen.

Maar dat alles blijft op de keper beschouwd een vrij negatieve vorm van voorkomen. Een andere, positieve vorm van preventie bestaat in opvoeding. Die kan bijvoorbeeld gebeuren door op redelijke wijze uit te leggen dat spieken niet eerlijk is, niet te rechtvaardigen. Spieken maakt immers een juist inzicht in de kennis en de bekwaamheid van een leerling onmogelijk. Het vervormt de realiteit. Misschien kan men eveneens proberen aan te tonen dat eerlijkheid en rechtvaardigheid eigenschappen zijn die waardering verdienen en de relaties onder mensen ten goede komen.

Preventie door opvoeding kan eveneens gebeuren door bepaalde leerlingen tijdens het jaar van nabij te volgen en naar middelen te zoeken die hen helpen klaar te staan voor de toetsen. Als overhoringen tijdens het jaar niet meevallen, of als leerlingen niet vlot op tijd klaar zijn met huistaken, hen eens roepen en zeggen: probeer de stof zo gauw mogelijk in te halen. Bereid je goed voor. Dan hoef je bij de examens geen toevlucht te zoeken in ontoelaatbare praktijken. Idem bijvoorbeeld voor het inleveren van taken, van een opstel of van een verhandeling in de hogere cyclus. Zij krijgen drie weken om een titel te behandelen. Na een week kan men risicoleerlingen vragen: Breng je plan mee. Ik wil dat graag inkijken om te zien hoever je staat. En in de tweede week mag je tonen in welke zin je het thema ontwikkelt. Dat geldt nog meer voor taken die kunnen lopen over een heel trimester.

Mocht iemand dan toch moeilijkheden hebben, de afspraken niet goed nakomen, of dergelijke opgaven vrij geregeld te laat afgeven, dan wordt een straf een gevolg dat als vrij redelijk wordt aangevoeld en aanvaard.

Stelt een leerkracht vast dat jongens of meisjes wel eens lachen - misschien eerder in de lagere dan in de hogere cyclus - omdat iemand een fout maakt of zich erg vergist, dan kan hij dat als aanleiding gebruiken om eraan te herinneren dat hun reactie niet past omdat de jongen zijn best doet of wellicht niet voldoende aandachtig was. Wij horen anderen te respecteren met hun begaafdheden en met hun tekortkomingen. Stelt de leraar vast dat een leerling zijn antwoorden wat verward neerperst of blijk geeft dat hij niet zo een

juist inzicht heeft in het geheel van de stof, dan kan hij hem roepen en voorstellen: 'Er bestaan bepaalde methodes om de stof te verwerken. Structureren, memoriseren en oefeningen maken'. De leraar kan hem bovendien duidelijk meedelen dat hij bereid is om dergelijke oefeningen te corrigeren.

In heel veel gevallen kan men in klasverband gewoon volstaan met aan te moedigen, met het goede te beklemtonen, met zich tevreden te tonen over het vlot verloop van iemands overhoring. Dat werkt op eminente wijze preventief.

Op het gebied van sport gebeurt het niet zelden dat een jongen al te opvliegend of impulsief handelt of te individueel speelt. Het is een vorm van opvoedende preventie de jongen in kwestie bij zich te roepen en te vragen of de sfeer en het spel er niet beter door zouden worden en of anderen er niet meer plezier aan zouden beleven en misschien hijzelf ook, als hij niet zou schelden, niet bokkig rondliep en meer oog had voor samenspel.

1.3. Het 'preventief systeem' of de preventieve opvoedingswijze van Don Bosco

Die positieve preventieve vormen van omgaan met leerlingen in groep of met afzonderlijke jongeren leggen een goede basis om zicht te krijgen op wat Don Bosco in de opvoeding bedoelde met zijn 'preventief systeem'. Toen hij pas na jaren en jaren praktijk besliste een schematische en bevattelijke uiteenzetting van zijn opvoedingswijze uit te werken, schreef hij inderdaad: 'Anders, en liever gezegd tegenovergesteld is het Preventief systeem. (...) De directeur of de assistenten horen te spreken als een liefdevolle vader, in alle omstandigheden tot gids te dienen, goede raad te geven en op vriendelijke (minzame) wijze terecht te wijzen'. Kordaat zet hij in zijn omschrijving het positieve preventieve aspect op de eerste plaats.

Toch kent ook hij het andere aspect: voorkomen door verhinderen. En hij neemt het op in zijn systeem: 'Jongens die eventueel met betreuenswaardige gewoontes een instituut binnenkomen, kunnen hun makers niet schaden. Evenmin kunnen goede jongens van hen nadeel ondervinden, omdat daarvoor geen tijd, geen plaats, geen gelegenheid bestaat: de assistent, die verondersteld wordt aanwezig te zijn, zou immers spoedig remediërend optreden'.

Precies in deze tweede tekst zinspeelt hij op het kernstuk van zijn opvoedingsmethode, met name de aanwezigheid van de leraar-opvoeder. De ondersteunende en - naar gelang van de omstandigheden - ook schade en kwaad verhinderende aanwezigheid van de leraar-opvoeder is de essentie, de ziel van zijn 'systeem'. Don Bosco bedoelde daarmee een minzame, vriendelijke, redelijke, geïnteresseerde, meelevende aanwezigheid te midden van de jongeren. Met andere woorden een kwalitatief rijke, maar tevens constante aanwezigheid.

Die aanwezigheid is natuurlijk van fysieke aard. Daarom mogen zijn medewerkers geen taken opnemen die hen kunnen beletten daadwerkelijk aanwezig te zijn. 'Het allerbelangrijkste deel van hun opdracht bestaat erin stipt aanwezig te zijn op de plaatsen waar de jongens samenkomen voor hun rust, lessen, werk, ontspanning enz.' Dat betekent aanwezigheid bij alle levensaspecten van de jongeren. De fysieke tegenwoordigheid legt

echter slechts de grondslag van een continu beschikbare, actieve, ondersteunende, constructieve aanwezigheid, die warm menselijke en vertrouwvolle relaties laat groeien.

Een recent voorval in een opvangtehuis voor straatjongens in een Afrikaans land moge dat illustreren. Ontevreden jongeren hadden hun opvoeders ongemeen hardhandig aangepakt. Toen een bemiddelaar met hen over het voorval ging praten, vertelden zij hem meteen dat de huidige opvoeders, in tegenstelling tot een vroegere equipe, niet of zelden thuis waren. Zij deelden hun leven niet. Dat moest eerst van hun hart. Daarna nodigden ze de bemiddelaar uit eens mee te komen kijken. In het spellokaal niets meer om mee te spelen, zelfs geen bal. In de eetplaats: 's morgens krijgen we niets meer te eten. En tot besluit van hun klachten: 'Ze zien ons niet graag'.

Don Bosco was er zich heel goed van bewust dat meer dan één leraar-opvoeder zou opwerpen dat zijn 'opvoedingssysteem in de praktijk lastig is'. Maar hij voegde er onmiddellijk zijn repliek aan toe: 'Ik merk op dat het de leerlingen veel meer gemak, voldoening en voordelen biedt. Voor de opvoeders bevat het inderdaad enige moeilijkheden, die echter minder zwaar uitvallen als de opvoeder zich met ijver aan zijn taak zet'. Naar zijn opvatting is 'de opvoeder iemand die zich aan het welzijn van zijn leerlingen wijdt. Hij moet bereid zijn om het hoofd te bieden aan elk ongemak, aan alle moeite'.

Als Don Bosco spreekt of schrijft over het goed of het welzijn van de jongeren, dan heeft hij zowel het tijdelijke als het eeuwige welzijn, zowel het materiële als het spirituele welzijn voor ogen. En hij heeft meer dan genoeg ervaring opgedaan om ervan doordrongen te zijn dat de jongere zelf de protagonist van zijn vorming en opleiding is: 'Het gaat erom de kiemen van het goede bij ieder jongen te ontdekken en dan de nodige bijstand te verlenen zodat zij die kiemen kunnen ontwikkelen'. De taak van de leraar-opvoeder is assisteren, bijstaan, bevorderen. De opbouwende, promotionele assistentie is dan ook de vorm bij uitstek van preventief opvoeden.

2. DE PROMOTIONELE, CONSTRUCTIEVE ASSISTENTIE

In een van de tien korte artikels die zijn bondige verhandeling over het preventief systeem voorafgaan, stelt Don Bosco dat de jongeren met een 'gewoon karakter' de grootste groep vormen. 'Zij zijn een beetje wispelturig en geneigd tot onverschilligheid'. 'Zij', zo vindt hij, 'hebben nood aan korte, maar veelvuldige aanbevelingen, waarschuwingen en raadgevingen. Zij moeten aangemoedigd worden om te werken, ook met kleine beloningen en door te tonen dat men groot vertrouwen in hen heeft, zonder nochtans het toezicht te verwaarlozen'.

Het hoeft geen betoog dat dergelijke aanbevelingen, raadgevingen, herinneringen aan afspraken en hulpverlening op honderd en een wijzen heel persoonlijk aangepast hoort te gebeuren. Maar daarnaast is en blijft ook de algemene begeleiding van de groep erg belangrijk. Beide aspecten zijn in het preventieve opvoedingsconcept van Don Bosco aanwezig. Al van bij het begin van zijn pedagogisch-pastorale activiteiten.

2.1. De collectieve of de groepsbegeleiding

In zijn memoires vertelt hij dat hij jongens op zon- en feestdagen de gelegenheid bood zich te ontspannen. Een van de activiteiten tijdens de wekelijkse bijeenkomsten was het godsdienstonderricht. Dat vond, naar zijn eigen getuigenis, 's avonds plaats, met zang vooraf en een aardig verhaal op het einde'. Dat was dan een gezamenlijk of collectief vormingsmoment.

2.1.1. Het avondlijke vormingsmoment

In de opvangtehuizen en ook in de internaten, waarmee Don Bosco al vrij vlug begon, werd de toespraak 's avonds, het bekende 'avondwoordje', een vast gegeven. Op het einde van zijn leven beschouwde hij het nog als 'de voornaamste huissleutel. Heel veel, zo niet alles hangt daarvan af' (MBN XVII, 135). En in zijn traktaat over het preventief systeem wijdde hij er een hele alinea aan: 'Iedere avond (...) eer de jongens gaan slapen, spreekt de directeur of iemand in zijn plaats hun in het publiek hartelijk toe. Hij geeft een aanbeveling of raad over dingen die ze moeten doen of laten. (...) Dat is de sleutel van de goede zeden, van de goede gang van zaken en van het succes in de opvoeding'. De efficiëntie van dat woord zal waarschijnlijk afgehangen hebben van de vertelkunst van de spreker, maar zeker ook van het feit dat het aan het slot van de dag gegeven werd.

2.1.2. Begeleidende trefwoorden overdag

Zo'n langer verhaal of bondig woordje kon uitmonden in een 'bloempje' of soort van leuze voor de volgende dag(en), als aanmoediging tot volgehouden vormende inspanningen op het religieuze of/en morele gebied. Het inlijsten en uithangen van dergelijke treffende gedachten of actiepunten op verschillende plaatsen in huis kon de werking ervan enkel versterken. Het is een methode die ons voldoende bekend is dankzij de slagzinnen van Muurkranten, de spreuken van Bond zonder Naam, van de welzijnswerking en de vastenactie broederlijk delen of de borden naast de autowegen ter bevordering van de veiligheid in het verkeer. Om maar te zwijgen van de huidige, overal tegenwoordige beeld- en woordreclame op het consumptieve vlak.

Daarnaast stimuleerden Don Bosco en zijn medewerkers het lanceren van jaarspreuken. Bijvoorbeeld 'Eenheid'. Dat hield in 'zoeken naar middelen die de eenheid kunnen bevorderen'. Door eerbied op te brengen voor de anderen, door verdraagzaam en geduldig te zijn, door dienstbaarheid konden allen positief meebouwen aan een sfeer van eenheid. En is er wel iets dat positief preventiever werkt dan een sfeer waarin iedereen zich goed, aanvaard en geborgen voelt? Anderzijds hield dat zoeken ook in 'vermijden wat de eenheid kan verbreken, zoals daar zijn ruzies, kwaadsprekerij, enz. enz.'

Dat alles garandeert echter niet dat er toch zand in het relatieraderwerk kan komen. Bepaalde vorm van remediëren en zelfs straffen zullen wel onvermijdelijk blijven. Het hoeft geen betoog dat daaraan gevaren verbonden zijn. Ook tegenover die gevaren kan de opvoeder preventief optreden, zoals later in dit artikel zal blijken.

2.1.3. Opbouw van een positieve mentaliteit

Leuzen en slagwoorden op zich volstaan natuurlijk niet. Zij moeten op hun beurt, net als andere richtlijnen en normen, toegelicht en gefundeerd worden. Dat kon gebeuren via triduüms, retraites, preken, catechismuslessen en toespraken allerhande. Dat kon gebeuren door leraars in hun respectieve klas. Het inwendig reglement riep hen op 'ter gelegenheid van een novene of van een kerkelijk feest enkele aansporende woorden te richten tot de leerlingen van hun klas'. Daarvoor zijn niet veel woorden nodig. Integendeel ze moeten liefst 'bondig' zijn en 'verhalend'. Dat slaat het beste aan. Verder wilde hij dat men volop gebruik zou maken van de nieuwe mogelijkheid die te danken was aan de vooruitgang in de drukkunst, met name de 'goede lectuur'. De verspreiding en aanbeveling van het goede boek lag Don Bosco heel na aan het hart. Hij schreef zelf jeugdboeken en devotioneel-spirituele werken en zette de uitgave van de reeks 'Katholieke Lectuur' op. Het zijn allemaal deugdelijke middelen om de jonge mens toe te rusten, hem bekwaam te helpen worden om het leven in al zijn facetten aan te kunnen. Het boek van Don Bosco's hand dat de meeste herdrukken beleefde, heette trouwens 'De goed toegeruste jongen/het goed toegeruste meisje'.

Heel in het bijzonder wilde Don Bosco dat men 'de schoonheid, grootheid en heiligheid van ons geloof in het licht zou stellen'. De zinvolheid en de waarde ervan voor een kwaliteitsvol leven zouden wij wellicht zeggen. Het geloof en de uitgetekende ethiek moeten als waardevol voor het persoonlijke leven kunnen ervaren worden. Daartoe is het eveneens hard nodig dat de jongeren 'niet verplicht en niet overvraagd worden', maar in verantwoorde en groeiende vrijheid kunnen beslissen. Op die vrijheid insisteert Don Bosco niet alleen in zijn traktaat over het preventief systeem, maar ook in het reglement van de externen. Het erkennen en eerbiedigen, maar ook het begeleiden van de vrijheid op het vlak van de levensbeschouwing hebben een eminent preventieve betekenis.

Een belangrijke ervaring van Don Bosco was dat niet alleen de moreel-religieuze en intellectuele opvoeding, maar ook recreatieve elementen stevige stenen bijdragen tot een constructieve en preventief werkzame sfeer. En hij vermeldde: 'Gymnastiek, muziek, declamatie, toneel, wandelingen en trektochten'. Die promootte hij met hart en ziel, wat hem eens ertoe bracht over zijn systeem te zeggen: 'Wij hebben de assistentie en het spel'. Het nevenschikkende 'en' is daarbij misschien niet de gelukkigste formulering, want ook voor de vele vormen van ontspanning is de actieve, participerende, ondersteunende, oriënterende en soms corrigerende aanwezigheid van de leraar-opvoeder onontbeerlijk. Dat blijkt meer dan voldoende uit zijn ervaringen met het zogenaamde 'klein theater' en met muziekkorpsen.

Wat het 'klein toneel' betreft zag Don Bosco zich genoodzaakt een speciaal reglement op te stellen en de fanfare van Valdocco heeft hij ooit ontbonden. Maar de moeilijkheden waarmee hij geconfronteerd werd, hebben hem nooit kunnen verleiden die activiteiten definitief stop te zetten. Integendeel. De nadelen schenen hem niet op te wegen tegen de voordelen. Hij wilde zelfs niet dat opvoeren en uitvoeren het monopolie zouden worden van getalenteerde jongeren. In het reglement stipuleerde hij dat ook andere jongens zouden aangemoedigd worden. Gelukkige ervaringen op dat vlak stimuleren de ontwikkeling van esthetische mogelijkheden en verhinderen het verglijden in banale, louter consumptieve ontspanning.

Misschien werden bepaalde moeilijkheden veroorzaakt door het feit dat de jongeren die er actief mee bezig waren, meer op zichzelf, meer op eigen succes gericht leefden. Dat steeg hun wel eens naar het hoofd. Met alle gevolgen vandien. Ook de uitzonderingssituaties die met voorbereiding en uitvoering gepaard gingen, konden oorzaak zijn van wanorde en ongeregelde heden.

De leiding en begeleiding van de toneelrepetities en de opvoeringen was dan ook een belangrijke taak in huis. 'Het 'hoofd' hoorde altijd aanwezig te zijn. En als hij te veel aan zijn hoofd had, moest hij een helper krijgen'.

2.1.4. Lidmaatschap van jeugdverenigingen

Dat lag helemaal anders voor de 'compagnies' of broederschappen. Daar mochten de jongeren zelf het heft in handen nemen. Zelfstandig initiatieven nemen. Leren voor later. De directeurs mochten er 'slechts de promotor van zijn, niet de directeur'. Ze moesten 'die groepen beschouwen als het werk van de jongeren'. Dat nam niet weg dat aan een van de salesianen, 'de catechist', de algemene (bege)leiding werd toevertrouwd. Zijn assistentie, zijn ondersteunende aanwezigheid leek onontbeerlijk.

Specifieke vormen van preventieve, toerustende opvoeding zowel in de begeleiding van jeugdgroepen als van de veelsoortige ontspanningsmomenten, zowel in de klassituatie zelf en in de studiezaal als in de kapel bestonden in het met raad en daad bijstaan van de jongeren, in het stimuleren, aanmoedigen en belonen, in het tijdig waarschuwen en bijsturen, soms ook in het redelijk, rechtvaardig en proportioneel straffen en vooral in de opgewekte, meelevende, beschikbare, vriendelijk-hartelijke aanwezigheid van de opvoeder. Die vormen gelden evenzeer voor de persoonlijke begeleiding van de jongeren.

2.2. De persoonlijke begeleiding

2.2.1. Veelvuldig spontaan, vriendelijk contact

Don Bosco was de eminente opvoeder van de spontane, vluchtige contacten, ook wel 'oorwoordjes' geheten. In de jongensboeken die hij schreef, blijkt hoe hij het aan boord legde om dergelijke contacten te leggen en het vertrouwen van jongeren te winnen. Via de zogenaamde 'oorwoordjes' wist hij goede raad, een noodzakelijke waarschuwing of een passende aanmoediging te geven. Niet alle medewerkers hadden het gemakkelijk om hem daarin na te volgen. Voor hen formuleerde hij enkele heel, heel eenvoudige richtlijnen.

Het kan inderdaad heel eenvoudig zijn. Voor enkele jaren besloot een onderwijzeres haar zoon, na twee jaar algemeen vormend onderwijs, te laten overstappen naar het technisch onderwijs in een Don Boscoschool. Na de eerste schooldag vroeg ze hem hoe hij het gevonden had. Heel tof, mama. In deze school ben ik geen nummer meer. Hoezo geen nummer meer? Wel, een van de paters heeft me aangesproken. Met mijn naam.

Ook een kort geschreven woord kan treffen en bekliven. Don Bosco schreef meer dan een briefje 'met beschouwingen die hem nodig leken'. Niet alleen de 'beschouwingen' zullen daarbij belangrijk geweest zijn, maar ook de vorm. De manier waarop een leraar-opvoeder een opmerking in een schoolagenda schrijft, vraagt zeker zoveel aandacht als de inhoud van de waarschuwing of terechtwijzing of van de aanmoediging.

Als een goedkeurend knikje, een aanmoedigend gebaar, een glimlach een beloning zijn, dan kan het onthouden van een glimlach, het fronsen van de wenkbrauwen of een minieme vorm van negeren een flinke straf betekenen. Het is zo belangrijk dat een leraar-opvoeder tevreden is en ook toont dat hij tevreden is. Door de alerte, stimulerende assistentie, die te gepasten tijde weet aan te moedigen en te belonen, wilde Don Bosco het goed gedrag, de studie en de vooruitgang in de beheersing van handvaardigheden, de deugzaamheid en de geloofsbeleving op een aangename en respectvolle wijze bevorderen.

2.2.2. Aandacht hebben en tijd maken voor een langer gesprek

Ondanks het gunstige effect van sporadische contacten kon het moeilijk anders of de dagelijkse praktijk leerde Don Bosco, dat soms een langer persoonlijk gesprek noodzakelijk is. Naar gelang van de omstandigheden kon dat op de speelplaats of in zijn bureau gebeuren. Vaak merkte hij op dat er iets haperde, dat een of andere jongen zich anders gedroeg dan hij van hem gewend was. Dan aarzelde hij niet om hem aan te spreken. Soms nam de jongen zelf het initiatief om hem te gaan vinden. Het waren momenten die hem ervan overtuigden dat een opvoeder empathisch naar zijn jongens moet luisteren en 'als een liefhebbende vader' met hen moet spreken. Don Bosco was daarbij ook authentiek. Hij zei hun wat hem zwaar op de maag lag' en zij mochten hem vertellen 'wat zij op hun lever hadden', wat zij in huis, in de school of waar dan ook graag anders hadden gezien. Het waren gesprekken die preventief het vuur van de lont blusten, nog voor dat vuur het kruitvat van ongenoegen of opgestapelde rancune kon bereiken. In persoonlijke gesprekken kon hij ook uitvissen welke studierichting zij het liefst volgden, welke levenskeuze wellicht de beste en heilzaamste kon zijn. Op die momenten kreeg hij de gelegenheid om de jongens morele en religieuze bijstand te verlenen.

2.2.3. Daadwerkelijke hulp op studiegebied

Voor jongeren in opleiding en vorming is de studiekeuze natuurlijk enorm belangrijk. Maar een goede keuze ruimt nog niet voorgoed alle obstakels uit de weg. Daarom bleef Don Bosco er voortdurend om bezorgd dat de leraars 'de laatsten van de klas niet in de steek zouden laten'. 'De minst begaafden van de klas moesten het voorwerp van hun zorgen zijn'. Dat vraagt natuurlijk 'grote eerbied en genegenheid tegenover alle leerlingen, vooral tegenover degenen die trager van begrip zijn'. Dat vereist speciale aandacht bij 'de voorbereiding van de lessen' en differentiatie in de oefeningen. Ongetwijfeld zal dergelijke positieve handelwijze opstandigheid, ontmoediging, afhaken en verbittering voorkomen en solidariteit in de hand gewerkt hebben.

2.2.4. Tijdig attent maken of waarschuwen

Heel veel belang hechtte Don Bosco aan het tijdig waarschuwen of attent maken. Volgens Don Bosco kiest een jongeren heel 'zeker' voor het goede als 'het woord van een vriend' hem tijdig een wenk geeft, waarschuwt of vermaant. 'Een jongen overtreedt' immers 'vaak een punt van het reglement. Maar op het ogenblik dat hij de fout begaat is hij zich werkelijk van niets bewust en hij zou ze zeker vermeden hebben, mocht de stem van een vriend hem tot de orde geroepen hebben'. Don Bosco heeft ervaren dat een leerling 'die preventief gewaarschuwd (geïnformeerd of attent gemaakt) wordt, niet vernederd (gekwetst) achterblijft ten gevolge van de bedreven tekortkomingen'. Jaren later mag de leraar-opvoeder nog met hem praten, 'hem iets zeggen, hem raad geven en hem ook terechtwijzen'. De oud-leerling zal inderdaad 'altijd een vriend van zijn opvoeder blijven en hij zal steeds met genoegen terugdenken aan de leiding die hij mocht ontvangen'.

Dat zal zelfs het geval zijn, als de opvoeder hem ooit heeft moeten straffen.

2.2.5. Preventieve handelwijze bij het straffen

Don Bosco 'had een hekel aan straffen. Hij vond het niet prettig een standje te moeten geven met bedreiging van straf'. 'Dat is mijn systeem niet', zei hij. Als er dan toch moet gestraft worden, dan hoort de opvoeder zeker 'minzaam' en 'redelijk' op te treden. De straf moet aangepast zijn aan de begane tekortkoming. Ze moet rechtvaardig zijn en met remediërende bedoeling gegeven worden. Een heel zwaar accent legde Don Bosco op de noodzaak van de persoonlijke aanpak. 'Behalve in heel zeldzame gevallen geeft men geen terechtwijzingen of straf in het publiek. Men hoort ze integendeel onder vier ogen te geven. Met de grootste voorzichtigheid en het grootste geduld, om de leerling zijn ongelijk te doen inzien'. Daartoe 'moet de jongen de tijd krijgen om na te denken, in zichzelf te keren, zijn ongelijk en tevens de noodzaak en de rechtvaardigheid van de straf aan te voelen'.

Besluit

Dankzij die verschillende vormen van gemeenschappelijke en persoonlijke begeleiding kan de leraar-opvoeder er efficiënt toe bijdragen dat jongeren de 'kiemen' van het goede zelfstandig ontwikkelen en daarin hun onmiddellijk en toekomstig geluk vinden.

3. HET VERHINDEREND PREVENTIEF ASPECT VAN DE ASSISTENTIE

Maar Don Bosco wist goed genoeg hoe licht mensen en jongeren de weg van de minste inspanning opgaan, hoe jongeren onstandvastig, onbesuisd, vergeetachtig en wispelturig kunnen zijn. En hoe 'één op vijftien' moeilijk opvoedbaar, tegendraads en zelfs 'slecht' kan zijn. Het komt er dan ook op aan door constante en waakzame aanwezigheid (assistentie) kwaad en eventuele onomkeerbare schade te voorkomen.

Daarom drong Don Bosco erop aan dat 'leraars, vakmeesters en assistenten op hun post zouden zijn als de jongens de kerk, de studiezaal, de klassen, de werkplaatsen en de slaapzalen binnengingen. Op die manier moesten zij de ongeregelheden verhinderen die op zulke ogenblikken gewoonlijk plaatsvinden'. Dat artikel van het reglement getuigt van een flinke dosis realisme. Net zoals een ander punt van zijn reglement: 'Vechtpartijen, ongepaste of gemene praat, kwetsende woorden, niet-passende handelingen en de lectuur van slechte boeken' kan men door punctuele aanwezigheid voorkomen of verhinderen. Dat zullen in zijn tijd nog wel geen pornoboekjes geweest zijn met het libertinisme van 125 jaar later, maar bepaalde geschriften zal hij zeker niet graag in de handen van zijn jongens gezien hebben. Daarom wilde hij controle op de boeken die de jongens meebrachten, wat echter niet altijd met enthousiasme werd onthaald. Daarom stuurde hij ook aan op waakzaam toezicht bij de keuze van toneelstukken en sketches.

Bijzondere aandacht ging uit naar het delicate punt van vernieling en eventuele diefstal. De spelleaders van het zon- en feestdagatorium moesten 'na het spel goed nagaan of er iets ontbrak, het spelmaterieel in orde brengen, het lokaal afsluiten en de sleutel bij de prefect brengen'. De assistent van de werkhuizen hoorde 'de waardevolle dingen achter slot en grendel te houden om ze te vrijwaren voor onrechtmatige ontvreemding'. Het zijn voor niemand prettige maatregelen. En het zal nodig gebleven zijn de redelijkheid ervan toe te lichten en te zorgen voor een minzame, vriendelijke toepassing.

In zijn grote bezorgdheid om kwaad en morele schade te beletten drong hij er zelfs op aan 'de taken zo te verdelen dat niets en niemand, geen enkele jongen en geen enkele plaats overblijft die niet aan iemand zou zijn vertrouwd'. Dat betekende dan voor hem zoveel als 'het de jongeren onmogelijk maken tekortkomingen te begaan'. Het zijn uitspraken die een totaal vertekend beeld kunnen oproepen en die heel verkeerd kunnen begrepen worden. Zeker als ze losgemaakt worden van andere uitspraken. Op de vraag 'Zou u me dan willen vertellen waarin uw opvoedingssysteem bestaat?' formuleerde Don Bosco het in een interview ooit zo: 'Dat is uiterst eenvoudig. Ik laat de jongens volkomen vrij te doen wat hun bevalt. Het komt er op aan bij hen de kiemen te ontdekken van hun goede gesteltenissen en te zorgen dat ze die tot ontwikkeling kunnen brengen'. De constructieve assistentie mag niet los gezien worden van de impeditieve (van het werkwoord 'impedire', beletten, verhinderen) en de verhinderende aanwezigheid niet van de promotionele of opbouwende. Beide zijn essentieel in zijn preventief systeem.

Toch mag men niet uit het oog verliezen dat dit systeem maar kan gedijen in een sfeer van redelijkheid, vriendelijkheid, minzaamheid, vreugde, onderling vertrouwen en vrij aanvaarde godsdienstigheid.

Wie dat uit het oog verliest, zowel bij het engagement in de opvoedingsactiviteit binnen het systeem als bij het observeren ervan van buiten af, zou de impeditieve kant van de preventieve assistentie kunnen contesteren. Opvoeders moeten, zo wordt dan beweerd, jongeren de kans geven zich te vergissen, negatieve ervaringen op te doen. Men leert aan ervaringen. Uit gemaakte fouten nog het meest.

Dat men uit gemaakte fouten kan leren zal wel niemand betwisten. Maar of men daarvoor het groene licht op wat dan ook moet zetten valt ten eerste te betwijfelen. Moet men een jongere de motor van zijn brommer maar laten opfokken en de snelheid opjagen

tot hij in een ongeval betrokken geraakt en niet eens meer een tweede kans kan krijgen? Moet men jongeren zonder meer met drugs laten beginnen en ze in de school aan de man brengen en daarbij gewoon de andere kant opkijken opdat zij door scha en schande zouden leren? Zo volgens het principe: wie zijn gat verbrandt moet op de blaren zitten. Moet men op school een leerling maar laten spijbelen of taken laten verwaarlozen tot hij of zij het niet meer ziet zitten? Een jaar overdoen zal ze wel tot andere gedachten brengen. Preventief ingrijpen, beletten dat een situatie uit de hand loopt is in het heetst van de strijd vaak onaangenaam, erg ondanbaar. Maar op lange termijn gezien heel verantwoord. Ooit kreeg ik bezoek van een oud-leerling. In zijn jeugd een wittekop. Wat in dit geval niet zonder betekenis was. Een bepaalde leraar gaf het echter niet op. Tegen heug en meug had de wittekop ingebonden. Nog altijd was hij die man dankbaar omdat hij toen grenzen had gesteld en doen eerbiedigen. Beslist maar tegelijk argumenterend, geduldig en vriendelijk. Don Bosco was dan ook een goede school. Ook voor zijn eigen zoon.

BESLUIT

Continue en ernstig waakzame aanwezigheid die eventueel kwaad een slag voor is en dreigende ongeregelheden de pas afsnijdt, minzame tegenwoordigheid die overtredingen en bijgevolg onaangename straffen voorkomt, toegewijde aanwezigheid die de jongens negatieve en zelfs traumatiserende ervaringen bespaart is een wezenlijk aspect van de assistentie. Maar het allerbelangrijkst is het stimulerende meeleven, de aandachtige, opgewekte, hartelijke, respectvolle, opbouwende aanwezigheid of actieve assistentie.